

УДК 336.64

**ЕЛЕМЕНТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН****Л. Дранус, к. е. н., доцент**

ORCID ID: 0000-0002-6427-1315

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

І. Кошкालда, д. е. н., професор

ORCID ID: 0000-0003-4855-8890

Державний біотехнологічний університет

© Л. Дранус, І. Кошкалда, 2025

<https://10.31734/agrarecon2025.01-02.003>**Дранус Л., Кошкалда І. Елементи соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин**

У статті проаналізовано питання сутності соціальної відповідальності бізнесу, її значення для формування стилю, корпоративної культури та ідентичності суб'єкта економічної діяльності. Визначено, що соціальна відповідальність стосується як окремих осіб, так і суб'єктів економічної діяльності, які повинні враховувати наслідки своїх дій для суспільства та навколишнього природного середовища. Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання передбачає зобов'язання стратегій захисту інтересів суспільства. Соціально відповідальні дії добровільні та формуються на основі власного усвідомлення відповідальності перед суспільством та природою за результати своєї діяльності. Важливою умовою забезпечення високого рівня соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності є наявність у них ресурсів, зокрема фінансових. Вагомим аспектом розвитку соціальної відповідальності є питання дослідження чинників, що впливають на формування й розвиток соціальної відповідальності, а також її складових елементів. Висвітлено тенденції розвитку та особливості сучасного стану соціальної відповідальності в Україні, проаналізовано різні підходи щодо формування її структури. До ключових компонентів соціальної відповідальності, що забезпечують баланс між прибутком і позитивним впливом на суспільство, можна віднести етичну, економічну, екологічну, філантропічну відповідальність, а також залучення працівників та прозорість і звітність діяльності. Проаналізовано складові кожного з напрямків та запропоновано вдосконалену структуру соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин.

Ключові слова: соціальна відповідальність, громадянське суспільство, суб'єкти економічних відносин, держава, благодійна діяльність, людські ресурси, соціальне страхування, корпоративна культура.

Dranus L., Koshkalda I. Elements of social responsibility of economic entities

The article examines the core concept of social responsibility in business and its significance in shaping corporate style, culture, and identity. The authors argue that social responsibility is relevant not only to individuals but also to businesses, which must consider the impacts of their actions on society and the environment. Social responsibility in business implies a commitment to implementing strategies that protect societal interests. Engaging in socially responsible practices is voluntary and stems from the company's awareness of its duties to society and nature concerning the outcomes of its activities. A crucial condition for maintaining a high level of social responsibility among businesses is the availability of resources, including financial ones. Additionally, understanding the factors that influence the development and formation of social responsibility, as well as its essential elements, is vital. The authors also highlight trends and characteristics of the current state of social responsibility in Ukraine, while analyzing various approaches to structuring it. The key components of social responsibility that help balance profit with a positive societal impact include ethical, economic, environmental, and philanthropic responsibilities, along with employee engagement, transparency, and accountability. By examining these aspects, the article analyzes each component in detail and proposes an improved framework for the social responsibility of businesses.

Keywords: social responsibility, civil society, economic entities, state, charity, human resources, social insurance, corporate culture.

Постановка проблеми. Соціальна відповідальність стає необхідним інструментом для сучасного світу в протистоянні глобальним та локальним викликами, які

впливають на суспільство, економіку та довкілля. Соціальна відповідальність стосується як окремих осіб, так і суб'єктів економічної діяльності, які повинні враховувати наслідки своїх дій для суспільства та навколишнього природного середовища. Соціальна відповідальність суб'єктів господарювання передбачає зобов'язання стратегій захисту інтересів суспільства. Соціально відповідальні дії добровільні та формуються на основі власного усвідомлення відповідальності перед суспільством і природою за результати своєї діяльності. Важливою умовою забезпечення високого рівня соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності є наявність у них ресурсів, зокрема фінансових. Важливим аспектом розвитку соціальної відповідальності є питання дослідження чинників, що впливають на формування й розвиток соціальної відповідальності, а також її складових елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти щодо сутності та складових соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин в Україні розглядали у своїх працях такі вітчизняні вчені: Т. Веремєєва (2021), В. Мазуренко та Ю. Засенко (2012), С. Сардак та К. Гасленко (2017) та ін. У світовій і вітчизняній науковій літературі, присвяченій проблемам відносин суб'єктів економічних відносин та суспільства, використовується велика кількість концепцій, які асоціюються із соціальною відповідальністю. Ці концепції постійно доповнюють і розвивають одна одну. Значну увагу питанням соціальної відповідальності приділяли зарубіжні вчені: Майлс (2004), Мартін (2007), Котлер (2004), Олсоп (2002) та ін.

Постановка завдання. Наше завдання – науково-теоретичне обґрунтування поняття соціальної відповідальності, аналіз складу та основних характеристик елементів соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин.

Методика дослідження та матеріали. Під час дослідження використовували загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, зокрема логічного, структурного, функціонального, порівняльного аналізу, абстрагування, індукції та дедукції. Основними методами, які дали змогу виконати поставлені завдання й досягти поставленої мети, були методи логічного аналізу та синтезу, а також

графічний метод для наочної візуалізації досліджуваних явищ. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативно-правові акти України, наукові праці вчених з проблематики дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сильна стратегія соціальної відповідальності для суб'єктів господарювання загалом складається з п'яти ключових компонентів: етична поведінка стосовно працівників, екологічні ініціативи, залучення громади до спільних соціальних проєктів, відповідальне постачання та прозоре управління. Розуміння і впровадження суб'єктами економічної діяльності цих елементів допомагають створити значущий зв'язок із зацікавленими сторонами. Оскільки більшість суб'єктів господарювання визнає важливість сталого розвитку, вони дедалі більше починають впроваджувати сильні компоненти соціальної відповідальності, що не лише покращує репутацію та посилює бренд, а й робить позитивний внесок у суспільство. Такий підхід не тільки залучає більше клієнтів, а й може підвищити задоволеність і утримання співробітників.

Соціальна відповідальність бізнесу – це відповідальність підприємств за суспільну корисність своєї діяльності перед суспільством та організаціями, з якими вона взаємодіє в процесі функціонування, враховуючи суспільну корисність бізнесу (Грішнова, 2011).

Велике значення соціальна відповідальність має для формування стилю, корпоративної культури та ідентичності суб'єкта економічної діяльності. Залученість до соціальних проєктів відображає прихильність до соціальної відповідальності. Це може зміцнити корпоративну ідентичність, показавши зацікавленим сторонам відданість етичним практикам і добробуту громади.

До ключових компонентів соціальної відповідальності, що забезпечують баланс між прибутком і позитивним впливом на суспільство, можна віднести етичну, економічну, екологічну, філантропічну відповідальність, а також залучення працівників та прозорість і звітність діяльності.

Серед науковців не було сформовано чіткого поняття видів соціальної відповідальності та запропоновано різні підходи щодо структури соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності.

Відповідно до досліджень В. Мазуренка та О. Засенка (2012), корпоративна соціальна відповідальність поділяється на внутрішню та зовнішню, кожна з яких має низку обов'язкових характеристик.

Згідно з підходом Т. Веремєєвої (2021), пропонується розглядати три складові соціальної відповідальності для суб'єктів господарювання. Підтримуючи ідею поділу соціальної відповідальності на внутрішню та зовнішню, авторка додатково виокремлює три ключові складові: екологічну відповідальність – мінімізацію шкідливого впливу на навколишнє середовище, раціональне використання ресурсів, перехід на екологічно чисті технології; економічну відповідальність – дотримання етичних норм у веденні бізнесу, прозорість фінансових операцій, чесну конкуренцію; соціальну відповідальність – підтримку працівників, розвиток місцевих громад, благодійність, захист прав споживачів.

Дослідники Е. Сардак та К. Гасленко (2017) також фокусуються на внутрішній і зовнішній відповідальності, проте роблять акцент саме на внутрішній соціальній відповідальності, вважаючи її більш природною та притаманною для суб'єктів економічної діяльності. На думку вказаних авторів, саме внутрішня відповідальність є основою стабільності, оскільки вона безпосередньо впливає на

мотивацію працівників, корпоративну культуру та економічну ефективність діяльності загалом.

Н. Юрик та Н. Шведа (2021) у сучасній практиці виокремлюють три основні напрями соціальної відповідальності:

- інноваційна підприємницька діяльність задля соціальних перетворень у суспільстві та громадах (соціальний підприємець);
- підприємства із соціальною місією;
- діяльність, прибуток від якої спрямовується на вирішення соціальних проблем, надання послуг цільовій групі, заради якої створювалась організація, та покращання якості життя (неприбуткові організації).

Окрім того, всі програми й проекти соціальної відповідальності автори теж поділили за двома напрямками: внутрішні та зовнішні програми і проекти соціальної відповідальності (Юрик та Шведа, 2021).

Виділяючи складові соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин, ми проаналізували складові кожного з напрямів та вдосконалену структуру соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин (рис.). На нашу думку, обидва напрями розвитку соціальної відповідальності важливі та мають застосовуватися в комплексі нерозривною системою.

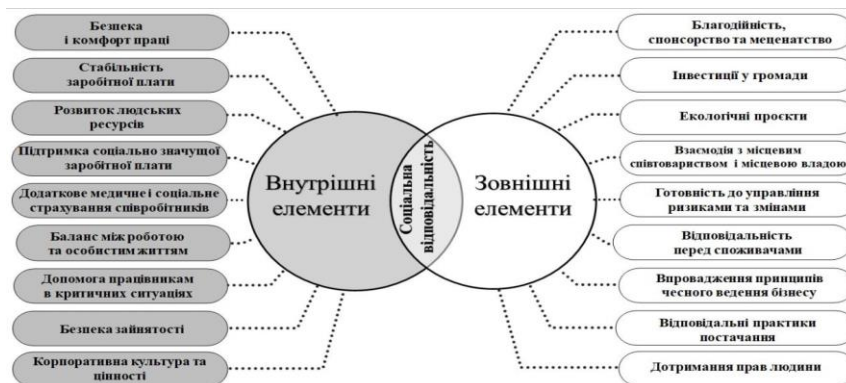

Рис. Узагальнювальна структура соціальної відповідальності суб'єктів економічних відносин

Створення безпечних і комфортних умов праці – обов'язок роботодавця. Ми погоджуємося з думкою Л. Керба (2003), що безпечними та здоровими умовами праці називаються такі умови на підприємстві, в установі чи організації, за яких вплив на працівника небезпечних і шкідливих чинників не перевищує гранично допустимих значень. Тому потрібно впроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають ви-

робничому травматизму, забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань.

Стабільність заробітної плати – ключовий чинник соціально-економічного добробуту працівників, який забезпечує їхні фінансову стабільність, мотивацію й задоволеність від роботи. Для працівників стабільність оплати праці передбачає своєчасні виплати без затримок, стабільний рівень

доходу як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі, а також мінімізацію впливу економічних криз або ринкових коливань на розмір і регулярність виплат.

Заходи, спрямовані на розвиток людських ресурсів, умовно поділяють на формальні та неформальні. Формальний розвиток передбачає структуровані та організовані підходи, як-от: фінансова підтримка навчання (оплата курсів, програм підвищення кваліфікації); професійні курси, що безпосередньо пов'язані з робочими обов'язками; розробка індивідуальних планів розвитку для працівників; проведення тренінгів та семінарів; організація внутрішнього навчання. Неформальний розвиток передбачає менш структуровані, але не менш ефективні методи, зокрема: наставництво з боку керівників або досвідчених колег; коучинг, спрямований на розкриття потенціалу працівника; перехресне навчання, коли співробітники обмінюються досвідом та навичками. Обидва підходи допомагають покращити професійні навички, мотивацію та продуктивність працівників, що сприяє загальному розвитку організації (Зайченко та Кузнецова, 2015).

Підтримка соціально значущого рівня заробітної плати – ключовий елемент соціальної відповідальності суб'єктів економічної діяльності. Ця практика передбачає свідоме встановлення розміру оплати праці, який відповідає основним потребам працівників і забезпечує їм гідні умови життя. Такий підхід не лише сприяє фінансовій стабільності співробітників, а й підвищує мотивацію, лояльність і загальний рівень задоволеності роботою. Водночас це відображає відповідальність бізнесу перед суспільством і сприяє формуванню його позитивного іміджу.

Додаткове соціальне страхування – важливий механізм підтримки в період фінансової нестабільності чи складних життєвих обставин. До основних галузей соціального забезпечення належать: охорона здоров'я, допомога у зв'язку з хворобою (тимчасова втрата працездатності), соціальні пенсії тощо.

Баланс між роботою та особистим життям – це здоровий розподіл пріоритетів. Важливо враховувати, що такий баланс є індивідуальним і не однаковим для всіх працівників. Суб'єкти господарювання допомагають своїм працівникам у цьому питанні по-різному: одні облаштовують офіси прос-

торими кухнями, зонами для відпочинку та занять спортом, щоб підвищити рівень неформального спілкування в колективі; інші прагнуть до максимальної продуктивності в робочий час за відсутності надмірного навантаження на працівників. Здоровий баланс між роботою та особистим життям дає змогу кожному досягати успіхів у роботі та піклуватися про особистий добробут поза роботою. Якщо співробітники не сприймають роботу як рутину, вони працюватимуть більше, менше помилятимуться і, найпевніше, сприятимуть посиленню позитивної репутації підприємства.

Кризи неминучі на будь-якому робочому місці, незалежно від того, спричинені вони стихійними лихами, економічними спадами чи внутрішніми організаційними проблемами. У складні часи психічне здоров'я співробітників може постраждати, знижуючи продуктивність. З огляду на воєнний стан в Україні, потрібно враховувати ступінь стресу працівників. Адже психологічний стан та психічне здоров'я під час воєнних дій вкрай важливі. Багато людей переживає виснаження, спустошення, втому, відчуває тривогу й паніку.

Безпека зайнятості означає забезпечення стабільного робочого місця для працівників, мінімізацію ризиків звільнення та надання підтримки в періоди організаційних змін. Соціально відповідальна реструктуризація – це відповідальність за будь-які можливі ризики під час та в результаті змін структури, форми власності, організаційно-правової форми підприємства (Шкуліпа, 2012).

Корпоративна культура та цінності – це частина кожного підприємства, яка може бути детально регламентована документами або існувати без будь-яких письмових правил (Стамбульська та Передало, 2022). Основними компонентами корпоративної культури є елементи, які формують ідентичність та впливають на внутрішній клімат і зовнішнє сприйняття суб'єкта економічної діяльності. До них належать: місія підприємства, символіка, корпоративний стиль, цінності та норми, форми винагород та заохочень.

Розглядаючи зовнішні елементи соціальної відповідальності, важливо зосередитися на тих ініціативах і діях, які спрямовані на взаємодію із суспільством, зовнішнім середовищем та зацікавленими сторонами. Бла-

годійність, спонсорство та меценатство – це три ключові види соціальної підтримки та інвестування в суспільні ініціативи, що мають на меті покращання умов життя, підтримку культури, освіти, медицини та інших важливих сфер.

Інвестиції у громади – ефективний спосіб розвивати локальні ініціативи, адже вони знижують соціальну нерівність та створюють сталі умови для зростання. У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, з'явився специфічний прояв інвестування в громади – облаштування бомбосховищ і тимчасового укриття в різних куточках України (Черненко, 2023).

Екологічні проєкти передбачають ініціативи, спрямовані на захист та збереження довкілля, раціональне використання природних ресурсів і відновлення екологічної рівноваги. Широкомасштабна війна в Україні надзвичайно загострила наявні та створила абсолютно нові екологічні ризики, зробивши цю ініціативу суб'єктів економічної діяльності вкрай необхідною.

Основним напрямом залученості до вирішення місцевих проблем може стати впровадження принципів економіки співробітництва та ресурсного обміну між владою та бізнесом. Це передбачає: створення тісних зв'язків, раціональний обмін ресурсами, реалізацію соціальних ініціатив.

Основною частиною стратегій корпоративного розвитку є якісне управління ризиками. Вибудовуючи культуру та систему діяльності зі соціальної відповідальності, підприємство створює можливість підтримувати позитивний суспільний імідж та в умовах кризи мінімізувати ризики. Політика соціальної відповідальності – необхідна умова підтримання стабільного позитивного корпоративного іміджу (Лозова, 2023).

Відповідальність перед споживачами сьогодні важлива не лише для створення позитивного іміджу, а й для довіри серед споживачів, що може слугувати основою

довготривалого успіху. Впровадження принципів чесного ведення бізнесу передбачає дотримання етичних стандартів, прозорість, відповідальність перед суспільством та взаємоповагу до партнерів, клієнтів і співробітників. Таке ведення бізнесу зобов'язує підприємства дотримуватися норм чесної конкуренції, унеможливити монополію та демпінгові дії, протистояти отриманню незаконних доходів, фінансуванню екстремізму та корупції. Відповідальні практики постачання – це підхід до управління ланцюгом постачання, який враховує екологічні, соціальні та етичні аспекти. Він передбачає, що підприємства дбають не лише про ефективність та вартість постачання, а й про вплив на довкілля, умови праці працівників, постачальників і прозорість ділових відносин. Дотримання прав людини є однією з фундаментальних цінностей, яка має бути інтегрована в діяльність будь-якого підприємства. Вона означає повагу до гідності кожної людини, створення рівних можливостей, відсутність дискримінації та захист від будь-яких форм насильства чи експлуатації. Дотримання прав людини стає важливою складовою корпоративної, соціальної і державної відповідальності.

Висновки. Соціальна відповідальність суб'єктів економічних відносин – сукупність принципів, методів та інструментів, що впроваджуються суб'єктами економічної діяльності, державою та суспільством з метою узгодження економічних, соціальних і екологічних інтересів. Вона спрямована на сприяння сталому розвитку, підвищення якості життя громадян та збереження природного середовища. Особливості сучасного стану соціальної відповідальності можуть бути сприйняті в межах системи процесів соціальних і культурних змін глобального і національного масштабів, що вимагає принципового розширення сфери їх застосування. Майбутнє соціальної відповідальності в Україні залежить від важливості соціальних питань для суб'єктів економічних відносин.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Веремєєва, Т., 2021. Значення корпоративної соціальної відповідальності для України: основні принципи. *Comments.ua* [online] Доступно: <https://comments.ua/ua/infographics/znachennya-korporativnoi-socialnoi-vidpovidalnosti-dlyaukraini-osnovni-principi-672158.html> [Дата звернення 05 грудня 2024].

Грішнова, О. А., 2011. *Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні* [online] Доступно: <https://dse.org.ua/arhive/15/3.pdf> [Дата звернення

25 листопада 2024].

Зайченко, О. І. та Кузнецова, В. І., 2015. *Управління людськими ресурсами*: навч. посіб. Івано-Франківськ: ЛілеяНВ.

Керб, Л. П., 2003. *Основи охорони праці*: навч. посіб. Київ: КНЕУ.

Котлер Ф., 2004. *Корпоративна соціальна відповідальність*: навч. посіб. «Видавництво Олексія Капусти».

Лозова, О., 2023. Корпоративна соціальна відповідальність як чинник формування позитивного іміджу та ділової репутації компанії. *Галицький економічний вісник*, 3 (82) [online] Доступно: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2023.03_125 [Дата звернення 05 грудня 2024].

Мазуренко, В. П. та Засенко, О. Ю., 2012. Сучасна концепція корпоративної соціальної відповідальності у міжнародному бізнесі. *Ефективна економіка*, 6 [online] Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1199> [Дата звернення 27 грудня 2024].

Сардак, С. Е. та Гасленко, К. С., 2017. Внутрішня корпоративна соціальна відповідальність підприємства: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і суспільство*, (12), с. 342–347.

Стамбульська, Х. та Передало, Х., 2022. Корпоративна культура: сутність, типи та роль у розвитку організації. *Ефективна економіка*, 1 [online] Доступно: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/206.pdf [Дата звернення 27 грудня 2024].

Черненко, О. А., 2023. Корпоративна соціальна відповідальність суб'єктів господарювання в період дії воєнного стану. *Київський юридичний журнал*, (4), с. 66–73.

Шкуліпа, Л. В., 2012. Соціально відповідальна реструктуризація залізничного транспорту в Україні як провідна детермінанта в ССВЗТ. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. Проблеми економіки транспорту*, 4, с. 44–50.

Юрик, Н. та Шведа, Н., 2021. Соціальна відповідальність та особливості реалізації проєктів для підвищення її рівня. *Галицький економічний вісник*, 4 (71) [online] Доступно: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.04 [Дата звернення 02 грудня 2024].

Alsop, Ronald., 2002. For a Company, Charitable Works Are Best Carried Out Discreetly. *The Wall Street Journal January*, 16.

Miles, M. P., Munilla, L. S., and Covin, J. G., 2004. Innovation, ethics, and entrepreneurship. *Journal of Business Ethics*, 54, pp. 97–101.

Martin R. J., 2007. Social entrepreneurship: the case for a definition *Stanford Social Innovation Review*. P. 28–39.

Стаття надійшла 22.01.2025

